

Στην πολιτική και συνταγματική θεωρία γίνεται, συνήθως, αντιδιαστολή μεταξύ της αρχαίας άμεσης Δημοκρατίας και της σύγχρονης αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Τούτο έχει βάση, στον βαθμό που στα δημοκρατικά πολιτεύματα των πόλεων-κρατών της αρχαιότητας ήταν καθοριστικός ο ρόλος της συνέλευσης των πολιτών, η οποία είναι δυσχερής στα σημερινά εθνικά κράτη, πρώτιστα για γεωγραφικούς και πληθυσμιακούς λόγους. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, οι αρχαίες πόλεις-κράτη διέθεταν και άλλα όργανα, με πολύ λιγότερα μέλη από την Εκκλησία του Δήμου (π.χ. στην αρχαία Αθήνα η Βουλή των πεντακοσίων και το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας). Τα όργανα εκείνα δεν συγκροτούνταν, όμως, με εκλογή των μελών τους (ούτε αποτελούνταν από επαγγελματίες τεχνοκράτες, όπως τα σύγχρονα δικαστήρια), αλλά με κλήρωση. Αυτή θεωρείτο ως η κατεξοχήν δημοκρατική μέθοδος ανάδειξης των αρχόντων, σε συνδυασμό με τον χρονικό περιορισμό της θητείας τους (συνήθως ενιαύσιας) και την εναλλαγή των προσώπων (π.χ. κανείς δεν μπορούσε να είναι μέλος της Βουλής για περισσότερες από δύο συνολικά θητείες). Αντίθετα, η εκλογή θεωρείτο ως κατά βάση ολιγαρχική μέθοδος.

Αν και οι αρχαίες πηγές δεν είναι ιδιαίτερα αναλυτικές ως προς την αιτιολόγηση των παραπάνω αντιλήψεων για την εκλογή και την κλήρωση, είναι φανερό πως ο κλήρος, όταν πρόκειται για σώματα πολλών εκατοντάδων μελών, οδηγεί, με βάση το νόμο των πιθανοτήτων, σε αληθινά αντιπροσωπευτικά αποτελέσματα. Η ίδια αρχή ακολουθείται, άλλωστε, και σήμερα στη συγκρότηση του δείγματος των δημοσκοπήσεων, όπου ένα σύνολο χιλίων ή δύο χιλιάδων ατόμων, επιλεγμένων τυχαία -αλλά κατά τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στη γεωγραφική και κοινωνική κατανομή ενός πληθυσμού ακόμη και πολλών εκατομμυρίων- αποδίδει αξιόπιστα αποτελέσματα για τις προτιμήσεις του τελευταίου. Πολύ λιγότερο αντιπροσωπεύονται αυτές από ένα αιρετό συλλογικό σώμα, κυρίως επειδή εκείνοι οι οποίοι επιδιώκουν και επιτυγχάνουν την εκλογή τους (συνήθως διαθέτουν ελεύθερο χρόνο για να αφιερώσουν στον σκοπό αυτό), όπως και οικονομικούς πόρους, κοινωνικές διασυνδέσεις κ.ο.κ. Με άλλες λέξεις, οι αιρετοί «αντιπρόσωποι» κατά κανόνα προέρχονται από τις συγκριτικά περισσότερο ευημερούσες μερίδες ή τάξεις μιας κοινωνίας και, άρα, ανεξάρτητα από τη ρητορική που αναπτύσσουν, τα

πραγματικά συμφέροντά τους τείνουν να βρίσκονται εγγύτερα σ' εκείνες παρά στον «μέσο» κοινωνικό άνθρωπο ή στην κοινωνία ως σύνολο. Από την άποψη αυτή, η αρχαία αντιπροσωπευτική Δημοκρατία ήταν μάλλον περισσότερο αντιπροσωπευτική και, τελικά, περισσότερο Δημοκρατία από τη σύγχρονη. Η πολιτική αντιπροσώπευση έλκει την ιστορική καταγωγή της από τον ύστερο μεσαίωνα, σε κοινωνικούς σχηματισμούς με κυρίαρχο τον φεουδαρχικό τρόπο παραγωγής. Ο εκδημοκρατισμός της συντελέστηκε τον 19ο-20ο αιώνα, με τη διεύρυνση του εκλογικού δικαιώματος. Ακόμη και τώρα, όμως, η αντιπροσώπευση δεν έχει αποβάλει τα φεουδαρχικά γενετικά στοιχεία της, ιδιαίτερα σε χώρες της περιφέρειας και ημι-περιφέρειας του καπιταλισμού, όπου το εγχώριο κεφάλαιο είναι συγκριτικά αδύνατο, η ιδιωτική οικονομία σε μεγάλο βαθμό κρατικοδίαιτη και τα όρια μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας πορώδη. Σ' αυτές ιδίως τις χώρες τείνουν να αναπτύσσονται σε ευρεία κλίμακα πελατειακές σχέσεις μεταξύ πολιτικών και πολιτών, δηλ. σχέσεις στηριζόμενες στην εξυπηρέτηση ατομικών συμφερόντων ή αιτημάτων του πελάτη-ψηφοφόρου από τον πάτρωνα-πολιτικό. Ένα εμφανές στοιχείο παθογένειας των αντιπροσωπευτικών θεσμών είναι η ισχυρή παρουσία πολιτικών δυναστειών στις ασιατικές ιδίως Δημοκρατίες (και από τον ευρωπαϊκό χώρο στην Ελλάδα) που υποδηλώνει τη μεταβίβαση των παραπάνω πελατειακών σχέσεων στη διαδοχή των γενεών. Ο «δυναστισμός» στις χώρες αυτές αποτελεί μόνο την κορυφή του πελατειακού παγόβουνου, μέσα στο οποίο κυριαρχούν δεσμοί προσωπικής υποτέλειας, όπως στη φεουδαρχία, και όχι κατά κυριολεξία πολιτικές-θεσμικές σχέσεις.

Μια απάντηση στα προβλήματα αυτά θα μπορούσε να είναι η θεσμοθέτηση ενός δεύτερου νομοθετικού σώματος, που θα μπορούσε να αριθμεί περί τα 500 μέλη (κατά το πρότυπο της Βουλής των πεντακοσίων), συγκροτούμενου με κλήρωση από το σύνολο των ενήλικων πολιτών για σύντομη θητεία (π.χ. ενός μήνα για κάθε σύνθεση της) και με τρόπο που όπως αναφέρεται παραπάνω να εξασφαλίζει την αντιπροσώπευση των κοινωνικών τάξεων και μερίδων (ανέργων, αγροτών, εργατών, ελεύθερων επαγγελματιών και λοιπά). Αυτή η Βουλή των Πολιτών θα μπορούσε να λειτουργεί παράλληλα με τη Βουλή των (επαγγελματιών) πολιτικών υπό συνθήκες που να εξασφαλίζουν την ανόθευτη και χωρίς εξαρτήσεις έκφραση της γνώμης (τέτοια θα ήταν επί παραδείγματι η απομόνωση -κατά τη διάρκεια των εργασιών της- των μελών της Βουλής των Πολιτών και η περιορισμένη επαφή τους με τις ροές πληροφόρησης των ΜΜΕ), και να διαθέτει αρμοδιότητα νομοθετικής αρνησικυρίας

(veto) για τα νέα νομοσχέδια που προωθούνται προς ψήφιση. Ταυτόχρονα όμως θα ήταν χρήσιμο να παρασχεθεί και η δυνατότητα στο σώμα αυτό, πέρα από την καθολική έγκριση ή απόρριψη του νομοθετήματος, να διατυπώνει και παρατηρήσεις επ' αυτού, δηλαδή να αναλάβει και οιονεί ex post γνωμοδοτική αρμοδιότητα. Με την πρώτη απορριπτική απόφαση του σώματος θα έπρεπε να ακολουθεί μία διαδικασία αντικαταλλαγής και διαλόγου μεταξύ των δύο σωμάτων, όπως θα ήταν π.χ. η επιστροφή του νομοθετήματος στη Βουλή για περαιτέρω επεξεργασία του προς άρση των προβληματικών σημείων, και τέλος επανεισαγωγή του προς ψήφιση στη Βουλή των Πολιτών. Κατόπιν της σε δεύτερο επίπεδο αυτής νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας η επιστροφή της και η εκ νέου απόρριψη της προωθούμενης νομοθετικής ρύθμισης θα σήμαινε την οριστική αδυναμία υιοθέτησής της, τουλάχιστον υπό την κριθείσα μορφή.

Έτσι, πρώτον θα παρεμποδίζονταν αντιλαϊκές νομοθετικές πρωτοβουλίες, θα εξασφαλιζόνταν η αδιαμεσολάβητη παροχή της γνώμης των κυβερνωμένων ενώ, κατά τα άλλα, η λειτουργία του Κοινοβουλευτικού Πολιτεύματος θα παρέμενε αμετάβλητη, εφόσον δε θα αναιρούνταν το βασικό συστατικό στοιχείο του δηλαδή η εξάρτηση της κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη μόνο της εκλεγμένης Βουλής. Έτσι το πολίτευμα, χωρίς να πάψει να είναι Κοινοβουλευτικό, θα γινόταν πιο Δημοκρατικό με την υιοθέτηση στοιχείων αμεσοδημοκρατίας, ενώ θα καλλιεργούνταν και ο διάλογος μεταξύ αρχόντων και αρχομένων.

Από την άλλη πλευρά, στην τυχόν ένσταση που θα μπορούσε να εγερθεί σχετικά με την απροθυμία του λαού, και κατ' επέκταση του αντιπροσωπευτικού του σώματος, να συναινέσει σε αντιλαϊκές πλην όμως αδήριτες και αναγκαίες πολιτικές (και ιδίως μπορούμε εύκολα να σκεφτούμε την περίπτωση των οριζόντιων μισθολογικών περικοπών) που θα οδηγούσε σε παράλυση της ικανότητας δράσης, θα πρέπει να αντιτάξουμε το χαρακτήρα της άμεσης αυτής συμμετοχής ως στοιχείο που θα μπορούσε να οδηγήσει -υπό ορισμένες προϋποθέσεις- στην αναβάπτιση της πολιτικής κουλτούρας και την εγκαθίδρυση σχέσεων ειλικρίνειας μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων και του εκλογικού σώματος. Μέχρι στιγμής στη μεταπολιτευτική διαδρομή, περισσότερο ή λιγότερο, η προεκλογική περίοδος διεξάγονταν πάντοτε είτε με τη μορφή πλειοδοτικού -σε παροχές και ευεργετικές για το λαό μεταρρυθμίσεις- διαγωνισμού (π.χ. το αμίμητο «λεφτά υπάρχουν»), είτε στην καλύτερη περίπτωση εν τη απουσία στοιχειωδών πολιτικών προγραμματισμών (το παράδειγμα της δεύτερης διακυβέρνησης του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας το

2007-2009). Η συστηματική καλλιέργεια προσδοκιών εκ μέρους των πολιτικών κομμάτων στο λαό για διαρκή, και κυρίως ανέξοδη και αβασάνιστη, κοινωνική πρόοδο και ευημερία είναι εκείνη που δημιουργεί πρωτίστως τις συνθήκες κοινωνικής έντασης, υπονόμησης της κυβερνητικής εξουσίας και εν τέλει της ίδιας της αποδυνάμωσής και απαξίωσής της. Με άλλα λόγια σε ένα τέτοιο σύστημα η αναρρίχηση στην εξουσία γίνεται με τίμημα την αδυναμία αποτελεσματικής άσκησης της λόγω λαϊκισμού. Κάπως έτσι η ευθύνη για την ορθή διακυβέρνηση εν τέλει εναποτίθεται μόνο στους κυβερνώντες, υπό την αίρεση ότι θα την αναλάβουν βεβαίως, ενώ ο εξαπατημένος και πλανημένος λαός βρίσκεται αντιμέτωπος με μία πολιτική στην οποία ουδέποτε συναίνεσε. Εντοπίζεται λοιπόν στο σημείο αυτό και ένα οξύμωρο. Ότι δηλαδή με όχημα τη λαϊκίστικη δήθεν σύγκλιση με τη λαϊκή βούληση, προκύπτει τελικά η ίδια η διάρρηξη της σχέσης αντιπροσώπευσης.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανακατάληψη της ικανότητας πολιτικής δράσης περνάει μόνο μέσα από την αμεσοδημοκρατικής μορφής συμμετοχή του λαού στη λήψη των αποφάσεων, η οποία θα έχει ως συνέπεια την κοινωνικοποίηση της ευθύνης άσκησης της. Επομένως, τίθενται έτσι οι βάσεις για την αποκατάσταση ενός αξιόπιστου πλαισίου επικοινωνίας μεταξύ κομμάτων και πολιτών, στο οποίο τόσο οι συνθήκες όσο και οι προτεινόμενες λύσεις θα περιγράφονται με ειλικρίνεια και διαύγεια. Έτσι, προκύπτει συνεπώς ότι η θεσμοθέτηση μιας Βουλής Πολιτών όχι μόνο θα ενίσχυε ουσιαστικά το δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος, αλλά θα οδηγούσε σε μία ριζική αναμόρφωση του τρόπου που πολιτεύονται τα κόμματα προς την κατεύθυνση της δημιουργίας μιας σχέσης αμοιβαίας συνυπευθυνότητας.

Παρενθετικά να σημειώσουμε ότι σε γενικές γραμμές μπορεί να υποτεθεί πως αυτή ήταν και η σκέψη που έκανε ο Γ.Παπανδρέου όταν επινόησε και ανακοίνωσε το στρατήγημα του δημοψηφίσματος για τη συμφωνία της 26^{ης} Οκτωβρίου. Εκεί μία αντίρρηση που διατυπώθηκε αφορούσε μεταξύ άλλων και την προσπάθεια να εμπλακεί ο ελληνικός λαός προκειμένου να ανακουφίσει την πολιτική πίεση, και ακόμη να προσδεθεί σε μία πολιτική κατά της οποίας μέχρι πρότινος αντιδρούσε. Ασφαλώς όμως το προτεινόμενο μοντέλο έχει καιρικές διαφορές σε σχέση με τέτοιες πρωτοβουλίες. Διότι πρώτον η γνώμη του εκλογικού σώματος εκφράζεται πρώτα, δηλαδή δίδεται σε επίκαιρο πολιτικό χρόνο, προ της δημιουργία τετελεσμένων καταστάσεων, ενώ ακόμη είναι διαρκής, δηλαδή αφορά την καθόλου πολιτική και όχι επιμέρους πράξεις της, επιλεγμένες κατά βάση με σκοπιμότητα.

Μια περαιτέρω αλλαγή που θα τόνωνε το δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος θα μπορούσε να είναι η καθιέρωση ενός ανώτατου ορίου συνολικής βουλευτικής θητείας, η υπέρβαση του οποίου θα συνεπάγεται αυτοδίκαια κώλυμα τόσο για την υποβολή νέας υποψηφιότητας όσο και για την εκλογή ως βουλευτή κάθε προσώπου που έχει υπερβεί ήδη το όριο αυτό (με σχετική προσθήκη νέας παραγράφου 5 στο άρθρο 56 του Συντάγματος). Συζητήσιμο είναι το ακριβές ύψος του ορίου (ίσως κάπου μεταξύ 10 και 15 ετών) όπως και η τυχόν πρόβλεψη μεταβατικών ρυθμίσεων για τους εν ενεργεία βουλευτές. Το κώλυμα τούτο θα έπρεπε πάντως να είναι απόλυτο (δηλ. να μην αίρεται με κανένα τρόπο για το υπόλοιπο του βίου) και γενικό (δηλ. να ισχύει για όλες τις εκλογικές περιφέρειες της χώρας) . Θα μπορούσε έτσι να παρεμποδιστεί, σε κάποιον βαθμό, η «επαγγελματοποίηση» των πολιτικών και η μετατροπή τους σε μια ιδιαίτερη, ημίκλειστη κοινωνική κατηγορία, με οιονεί «αριστοκρατικά» χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η προοπτική επιστροφής του βουλευτή από το πολιτικό προσκήνιο πίσω στην κοινωνία θα δημιουργούσε και για τον ίδιο μία αυξημένη αίσθηση ευθύνης και λογοδοσίας, συνιστάμενη στη μη δημιουργία όρων αποκοπής και αποξένωσής του από το σώμα που καλείται κατά τη διάρκεια της θητείας του να εκπροσωπεί, ιδίως λόγω της ενδεχόμενης ανέκκλητης εξόδου του από τον επαγγελματικό στίβο.

Η ιδέα αυτή δεν είναι βέβαια καινούρια. Από την εποχή της γαλλικής επανάστασης ο πρωτεργάτης της έννοιας της συντακτικής εξουσίας, Emmanuel Sieyès, είχε διαπιστώσει την αναγκαιότητα να συγκροτηθεί η αντιπροσωπευτική συνέλευση κατά τέτοιον τρόπο ώστε να μην υπάρχει περιθώριο να αναπτύξει συντεχνιακή νοοτροπία και να μην «εκφυλισθεί σε αριστοκρατία». Για τον λόγο αυτόν πρότεινε να μην είναι εκλόγιοι εκ νέου οι αντιπρόσωποι του έθνους μετά τη λήξη της θητείας τους, παρά μόνο ύστερα από την πάροδο ικανού χρόνου, ώστε να διευκολύνεται η συμμετοχή του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού πολιτών στα δημόσια πράγματα και να αποτρέπεται η ιδιοποίησή τους από έναν αριθμό οικογενειών . Ακολουθώντας ένα παρεμφερές σκεπτικό το πρώτο γαλλικό Σύνταγμα του 1791 (τίτλος τρίτος, κεφάλαιο πρώτο, τμήμα III, άρθρο 6) προέβλεπε ότι «τα μέλη του νομοθετικού σώματος μπορούν να επανεκλεγούν στο επόμενο και δεν μπορούν (να επανεκλεγούν) στη συνέχεια, παρά μόνο ύστερα από την πάροδο μιας νομοθετικής (περιόδου)». Οι επαναστατικές αυτές ιδέες εγκαταλείφθηκαν αργότερα, με την επικράτηση πιο συντηρητικών επιλογών, αλλά δεν στερούνται πραγματικού αντικρίσματος. Πιο πρόσφατα εξάλλου, η 3η ευρωπαϊκή διάσκεψη κατά της

διαφθοράς που συνήλθε το 1998 στη Μαδρίτη στα πλαίσια διαδικασιών του συμβουλίου της Ευρώπης πρότεινε ως ένα από τα μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλουν στην καταπολέμηση της πολιτικής διαφθοράς τη θέσπιση γενικά χρονικών περιορισμών στην κατοχή δημόσιων αξιωμάτων .

Τέλος μια ακόμη σημαντική αλλαγή στο συνταγματικό μας κείμενο, σε συνέχεια και συμπλήρωση της προηγούμενης, θα έπρεπε να είναι η αναθεώρηση της παρ. 2 του άρθρου 81, έτσι ώστε στο εξής κανείς να μη μπορεί να διοριστεί μέλος της κυβέρνησης ή υφυπουργός, αν δεν είναι (εν ενεργεία) βουλευτής. Θα εξέλιπε έτσι το φαινόμενο των «δοτών» υπουργών και υφυπουργών, που καταλαμβάνουν τις θέσεις αυτές χωρίς να έχουν υποστεί επιτυχώς τη βάσανο της διεκδίκησης της λαϊκής ψήφου, με «απευθείας ανάθεση» από τον πρωθυπουργό - κομματικό ηγεμόνα, και συνεπώς δεν εκφράζουν παρά μόνο την αυθαιρεσία του τελευταίου. Το κυριότερο όμως είναι ότι ο συνδυασμός του κωλύματος εκλογιμότητας, μετά τη συμπλήρωση ενός χρονικού ορίου βουλευτικής θητείας, με την απαγόρευση να διορισθεί μέλος της κυβέρνησης (άρα και πρωθυπουργός) όποιος δεν έχει τη βουλευτική ιδιότητα θα καθιστούσε πρακτικά ανέφικτη την πολυετή κατοχή του πρωθυπουργικού θώκου από το ίδιο πρόσωπο. Τούτο θα συνιστούσε στο εξής ογκώδες εμπόδιο για τη διαχρονική ταύτιση των κομμάτων εξουσίας με συγκεκριμένα πρόσωπα και/ή πολιτικές δυναστείες. Στη δε αντίρρηση ότι η απαγόρευση αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία εμπλουτισμού του προσωπικού της κυβέρνησης με στελέχη που διαθέτουν εξειδικευμένες, ή επιστημονικές, ή πάντως απαραίτητες γνώσεις, και τα οποία επιπρόσθετα δύνανται να υλοποιήσουν κατάλληλες πολιτικές, έστω και αν βαίνουν σε πρώτη ανάγνωση κατά του λαού, ως μη υποκείμενα σε πολιτική πίεση πρέπει να αντιταχθεί η παρατήρηση ότι αυτή η φαινομενική μόνο αδυναμία μπορεί να αναπληρωθεί είτε από τον ίδιο τον κυρίαρχο λαό είτε από τους κομματικούς οργανισμούς. Και αυτό διότι ο μεν λαός με τον τρόπο αυτό θα «παιδαγωγηθεί» στην επιλογή μόνο των κατάλληλων και των χρήσιμων, που μπορούν να αναλάβουν θέσεις ευθύνη και τη στιβαρή άσκηση της εξουσίας, και όχι των δημοφιλών ή αρεστών, ενώ από την άλλη πλευρά τα κόμματα θα αναγκαστούν να αναδιατάξουν τη νομεκλατούρα και το συν αυτή μηχανισμό προς το σκοπό της ανάδειξης των άξιων και όχι των επιδέξιων. Είναι λοιπόν προτιμότερο η αξιοποίηση των καταλλήλων να γίνεται όχι μέσα από τη δημιουργία μη δημοκρατικών θυλάκων εξουσίας, αλλά με την ένταξη αυτών σε ένα συνεχές δημοκρατικής νομιμοποίησης και την εκκρίζωση των μηχανισμών παραγωγής μη χρήσιμου πολιτικού προσωπικού.

Παρενθετικά μπορεί να επισημανθεί εδώ ότι η παραπάνω σκέψη βρίσκεται στον αντίποδα προτάσεων για καθιέρωση ασυμβίβαστου μεταξύ βουλευτικού και υπουργικού αξιώματος, οι οποίες έχουν εισαχθεί στο παρελθόν στον δημόσιο διάλογο. Το επιχείρημα ότι ο βουλευτής-υπουργός καλείται να ελέγξει το έργο της κυβέρνησης όπου μετέχει και έτσι κρίνων και κρινόμενος ταυτίζονται ανεπίτρεπτα, παραβλέπει το γεγονός ότι στα περισσότερα κοινοβούλια της εποχής μας, και μεταξύ τους στο ελληνικό, υφίστανται σταθερές κομματικές διαχωριστικές γραμμές. Συνεπώς εκ των πραγμάτων τον κύριο ρόλο στον κοινοβουλευτικό έλεγχο διαδραματίζει η κοινοβουλευτική μειοψηφία και όχι η πλειοψηφία. Γενικότερα άλλωστε αποτελεσματικός πολιτικά διαχωρισμός μεταξύ νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας δεν μπορεί, όπως αποδεικνύει η ιστορική εμπειρία, να επιτευχθεί παρά μόνο αν διαχωρισθεί και η νομιμοποιητική βάση τους, με την καθιέρωση διακριτών εκλογικών διαδικασιών (για την άμεση ανάδειξη από τον λαό αφενός των μελών του νομοθετικού σώματος και αφετέρου του αρχηγού της εκτελεστικής εξουσίας, που επιλέγει στη συνέχεια τους υπουργούς). Κάτι τέτοιο βρίσκεται όμως εκτός των ορίων της αναθεώρησης του ισχύοντος Συντάγματος, αφού η θεμελιώδης και μη αναθεωρήσιμη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 καθιερώνει το πολίτευμα της κοινοβουλευτικής (και όχι προεδρικής ή έστω ημι-προεδρικής) δημοκρατίας.

Είναι κοινή η διαπίστωση ότι το ελληνικό πολιτικό σύστημα διέρχεται μία φάση οξύτατης κρίσης, και τα τεκταινόμενά της είναι προπομποί εκτεταμένων ανακατατάξεων που ενέχουν τη δυναμική της ανατροπής της καθεστηκυίας τάξης όπως μας ήταν γνωστή μέχρι σήμερα. Ως ενσάρκωση ενός δεδομένου πολιτικού στάτους, το ελληνικό Σύνταγμα μπορεί να υποδεχθεί μόνο σχετικά τους νέους -εκτός της διανυθείσας ομαλότητας- συσχετισμούς. Υπό αυτήν την έννοια, η ανάγκη αλλαγής αφορά όχι μόνο το πολιτικό σύστημα αλλά και τον ίδιο το Θεμελιώδη Νόμο της ελληνικής πολιτείας. Ένα είναι βέβαιο, οποιαδήποτε αλλαγή στο μέλλον δε θα πρέπει να θέσει υπό αμφισβήτηση το δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος, αλλά θα πρέπει να κινηθεί με στόχο την εμβάθυνση και την εδραίωση της δημοκρατίας σε στέρεες βάσεις. Έτσι λοιπόν και οι προτεινόμενες στην εισήγηση αυτή μεταρρυθμίσεις αυτό το σκοπό υπηρετούν, τη συνέργεια του λαού στο νέο πολιτικό γίνεσθαι και τον εκδημοκρατισμό.